SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI

UDGIVNE AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB

4. RÆKKE. II. BIND.

REDIGERET

AF

S. NYGÅRD

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD

TRYKT I AARHUS STIFTSBOGTRYKKERI

'14—1916

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Folkekirurgi i Thy.

Af K. Carøe.

Højt mod nordvest i Jylland, på den smalle strækning mellem Thisted Bredning og Vesterhavet, ligger landsbyerne Vang og Nors. Det er vidtstrakte og til dels øde egne. Vang sogn har c. 800 beboere paa c. 11000 tdr. land, hvoraf c. 8000 tdr. er hede, sand og plantning. Noget bedre er Nors sogn med ca. 800 beboere på c. 6800 tdr. land, hvoraf omtrent halvdelen er dyrket jord og græsning.

Ringere endnu har vel forholdene stillet sig for godt 200 år siden, da denne beretning tager sin begyndelse; og dog var Vang dengang et sted, hvorhen mange syge tyede for at søge helbredelse eller lindring hos den »her i livet meget fornemme og for erfarenhed i kirurgien vidt berømte mand Mads Lauridsen Vang«.

Det er store ord, der har lydt om Mads Vang efter hans død, men de har sikkert været sande; thi havde han ikke været både en dygtighed og en personlighed, havde han næppe formået at skabe en kirurgisk tradition, der ikke alene tålte at flyttes fra Vang til Nors, men, hvad endnu mere er, holdt sig livskraftig i over 200 år. Thi det mærkelige, ja for vor tid næsten ufattelige, er, at i disse fjerne og øde egne var der fra før 1700 til

SUNDHEDSVÆSENETS BIBLIOTEK

henved 1900 et hjemsted for folkelig kirurgi, hvortil i tidernes løb tusinder har søgt.

I Vangs gamle granitkirke hænger på den nordlige væg et epitafium, der er en efterligning af altertavlen i omtrent halv størrelse, en trætavle med to søjler, foroven forenede ved en bue; den er c. 1 3/4 alen høj og c. 1 1/2 alen bred. I midten denne indskrift:

Her Søndenfor paa Kirkens
Gaard
Er de henſamlet til ſin Jord
Den her i Livet
Meget Fornemme og for Erfarenhed i
Chirurgien
Vidt berømte Mand
MADS LAURIDSEN WANG
Fød her i Wang Bye 1674 d. 20de Julij
Og døde i ſin Alders 87 Aars Udgang d. 7de Maj 1761
Indlod ſig i Ægteſkab i 1704 og blev fuldbyrdet 28de Sept.
Samme Aar
Med den Hæderbaarne og Gud elſkende Enke
MARTHA JØRGENSDATTER HONIS
Fød paa Honis i Norge Land 1670 den 3die Julij
Og død her i Wang Bye d. 2den October [1]) 1737
I ſit Alders 67 Aar
Udi deris 33 Aars Ægteſkab af Gud velſignet med
6 Pige Børn

Stat Læſere og ſee et Monument om Dyder
I Livet hos den Mand hvis Navn herover lyder
I Guds Frygt Kjærlighed omgikkeſt han hver Mand
Hans Raad og Hjælp næſt Gud gav mange førlig Stand.

---

[1]) Ifølge Kirkebogen blev hun begravet 4. Nov. 1737.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I Chirurgien han for mange excellered
I Kunsten han ej var af andre Exercered
I Fødebye og Boe han fandt til Grund sin Kunst
Af fremmed Fødeland blev han ej søgt omsonst.
Hans Sjæl derfor sin Gud nu priser
Hans Grav den Tavle og udviser.

I Mosebog Cap 32 V 30:
Og Jacob kaldte Stedens Navn Pnuol thi han sagde Jeg haver set Gud
Ansigt til Ansigt og min Sjæl er frelst. [1])

Kirkebogen siger, at »15. Maj 1761 blev jordet på kirkegården sønden kirken den vidt bekendte og meget berømte badskær Mads Lauridsen Vang, hvilken var den berømmeligste in chirurgia af alle, hans stamme i Vang sogn har haft«. Der har altså været flere af hans slægt, som har drevet kirurgi, og kirkebogen anfører da også, at 17. Marts 1699 blev i Vang begravet Laurids Badskær; at det har været Mads Lauridsen's fader, kan der ingen tvivl være om.

Oprindelig har denne Laurids sikkert været skrædder; det er uden tvivl den Laurs Jensen Skrædder, som i 1688 boede i et lille hus, tilhørende Vang kirke, hvilket ifølge en tilføjelse i matriklen — uvist når — senere beboedes først af Mads Badskær og derefter af dennes medhjælper, på en tid, da Mads Lauridsen vel har skaffet sig en mere standsmæssig bolig.

Begge faderens beskæftigelser er åbenbart gåede i arv til sønnen; som Mads Lauridsen Skrædder optræder han som fadder flere gange i årene 1692—1695; i dette sidste

---

[1]) Indskriften og forskellige andre oplysninger er velvilligt meddelte af hr. pastor Dinsen i Vang.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

år kaldes han for første gang også Mads Badskær, og fra nu af nævnes han således i kirkebogen, eller undertiden kun Mads Lauridsen, de talrige gange, han optræder som forlover eller fadder, et vidnesbyrd om, hvor anset en mand han har været i sit sogn, og da også hans hustru; begge stod de fadder til flere af præsten Hans Bang's børn og omvendt [1]).

Der er endnu et andet vidnesbyrd om hans anseelse; den tidligere sognepræst i Vang (1698—1709) mag. Jens Giødesen havde skænket landgilden af en ham tilhørende gård i Vang til fattige i Vang og Torup og ladet den uddele ved præsten Hans Bang og Mads Lauridsen Badskær; efter hans død skænkede enken gården til sognet med samme formål og med den betingelse, at midlerne skulde uddeles ved Bang og Mads Lauridsen, så længe de var i live.

Den tredje af stammen, der muligvis også gav sig af med kirurgi, var broderen Peder Lauridsen Vang, f. c. 1677, begr. 16. Sept. 1750 i Vang; han har åbenbart været langt mindre fremtrædende, men også han og hans hustru [2]) findes adskillige gange som faddere, og han kaldes da i almidelighed Peder Badskær, i 1715 »i Vester Diernæs«, men ellers altid »i Vang«; helt sikkert kan dog ikke heraf sluttes, at han har givet sig af med kirurgi,

---

[1]) To af Hans Bang's sønner beskæftigede sig med kirurgi, og det er vel ikke urimeligt at antage, at det er Mads Vang's virksomhed, der har tilskyndet dem dertil. Claus Bang, f. 1724, var i en del år skoleholder i forskellige landsbyer i Vendsyssel og døde som sådan på Læsø i 1779; men ved siden deraf havde han en stor kirurgisk virksomhed; en ældre broder, Mads Rostock Bang, til hvem Mads Lauridsen stod fadder 1713, blev student og studerede kirurgi; han skal senere være gået til Norge.

[2]) Gift 3. Febr. 1700 i Vang med Maren Thomasdatter, begravet der 20. Dec. 1760.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

thi også en søster, Inger Larsdatter, kaldes af og til i kirkebogen Inger Badskær efter faderens virksomhed.

Slægtens kirurgiske virksomhed kan da vel nok regnes fta c. 1670 eller tidligere, og Mads Lauridsen's fra c. 1695; om hvor vidtstrakt den blev under Mads Lauridsen, bærer også kirkebogen vidne; thi videnfra blev han søgt, og ikke faa er de, om hvem kirkebogen ved deres død siger, at de havde ligget i kur hos Mads Lauridsen eller var døde under bartskærs hånd; det er foruden fra selve sognet også folk fra Himmersyssel, Harsyssel, Morsø, ja flere fra Norge, fra hvilket rige der dengang var livlig forbindelse med Thy, og hvorfra jo også Mads Lauridsen's hustru var kommen.

Med den 87årige Mads Lauridsen, der i sit ægteskab kun havde døtre, er rimeligvis mandsslægten uddød; i hvert fald synes der ikke at have været nogen i den, som har fortsat dens kirurgiske traditioner, der nu gik over til en mand, som udtrykkelig kaldes for en lærling og efterfølger af Mads Badskær i Vang.

Niels Jepsen var født c. 1717 og altså ved Mads Vang's død c. 54 år gammel, det er da sandsynligt, at han ved den tid allerede længe har givet sig af med kirurgi, vel oprindeligt i Vang — muligvis er han den medhjælper, som boede i det lille hus — senere som husejer[1]) i Nors. Alt, hvad der imidlertid vides om ham, findes dels i en erklæring fra pastor Hvass i Nors, afgivet 1794, i hvilken der siges, at Niels Jepsen havde lært sin videnskab af den navnkundige og vidt berømte Mads Badskær i Vang, dels i en næsten 100 år yngre ansøgning, i hvilken der siges, at Niels Jepsen havde haft tilladelse til at udøve kirurgi.

---

[1]) Niels Jepsen ejede et hus i Nors, der lå lige ved den gård, som Peder Kudsk senere, uvist når, købte, og som endnu ligger der, men næppe i sin oprindelige skikkelse.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK